

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri¹

Resul Yavuz²

Özet

Mayıs 1919’da Paris Barış Konferansı’nda kararlaştırılan İzmir’in Yunan Birlikleri tarafından işgal kararı sonrasında meydana gelen olaylar, Türk Hükümetini acilen Müttefikler nezdinde bazı girişimlerde bulunmaya sevk etmiştir. Türk Hükümetinin acı talepleri neticesinde işgal ile ortaya çıkan hukuksuzlukların içeriğini araştırmak için Müttefik devletlerin üyelerinin görev aldığı bir Tahkikat Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun titiz saha çalışmaları sonrasında ortaya koyduğu rapor, Batı Anadolu’da Yunan işgalinin haksız nedenlere dayalı olduğunu ortaya koymakla birlikte işgale karşı gelişen Türk direnişinin de haklılığını dünya kamuoyuna duyurmuştur. Ancak Paris’te Müttefik Konsey, Tahkikat Komisyonunun raporu doğrultusunda bölgede işgali sonuçlandırmaya yönelik herhangi bir karar almaya yeltenmeyecektir. Böyle bir kararın çıkmamasında İngiltere’nin etkisi büyük olmuştur. Buna rağmen, Müttefik Konsey, bu raporun da etkisi ile Yunan işgalini Batı Anadolu’da sınırlandırmak için birtakım girişimlerde bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunan İşgali, İzmir, Tahkikat Komisyonu, İngiltere, Damat Ferit Hükümeti.

Investigation Commission Established to Investigate the Effects of the Greek Occupation in Western Anatolia and its Activities

Abstract

The events that occurred after the decision to occupy Izmir by Greek troops, as agreed at the Paris Peace Conference in May 1919, urgently prompted the Turkish government to take some initiatives before the allies. In order to investigate the content of the lawlessness that emerged with the occupation as a result of the painful demands of the Turkish Government, an Investigation Commission was established, in which the members of the Allied Powers took part. The report of the commission after meticulous fieldwork showed that the Greek occupation in western Anatolia was based on unfair reasons, and made it clear to the world that the Turkish resistance to the occupation was justified. However, the Allied Council in Paris did not attempt to take any decision to end the occupation in the region in line with the report of the Investigation Commission. Britain had a great impact on preventing such a decision from Paris. Nevertheless, the Allied Council made several attempts to limit the Greek occupation in western Anatolia as a result of this report.

Keywords: Greek Occupation, Izmir, Investigation Commission, England, Damat Ferit Government.

Giriş

Damat Ferit Paşa’nın Paris’te müzakerelerde bulunduğu günlerde Osmanlı Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya gönderilmesinin ortaya çıkarmış olduğu ciddi siyasi çalkantı ve krizlerle uğraşıyordu. Mustafa Kemal ve heyetinin resmi görevlerinin dışında farklı plan ve amaçlarla, başta Samsun olmak üzere, Anadolu’nun değişik bölgelerindeki Şura Hükümetleri ve Kuvva-i Milliye Cemiyetleri ile irtibata geçerek işgallere karşı direnişi örgütlemeye kalkması ve bunun için Amasya toplantısını gerçekleştirmesi, hükümetle arasındaki ipleri kopma noktasına getirecekti. Dahası Anadolu’ya yeni geçmiş, yıldızı parlak

¹ Bu makale Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan Sevr Barış Antlaşması’na Giden Süreçte Türk Diplomasisi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı. E-mail: resulyavuz@hotmail.com

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

komutanların imzası ve onayıyla gerçekleşen bu toplantıda; mevcut hükümetin görevini yerine getiremediği alenen ifade edilerek, her ilden üç delegenin katılımı ile Sivas’ta milli bir kongre toplanmasının çağrısı yapılıyordu³. Ancak İngiliz baskısı ile hükümetin Mustafa Kemal’in geri getirilmesi çağrılarında Mustafa Kemal’in direnmesi, başkentte birtakım istifaların yaşanmasına neden olacaktı⁴.

Sadrazamlığa Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi’nin vekâlet ettiği bu dönemde hükümet, Mustafa Kemal ile ipleri tamamen koparıırken diğer taraftan Batı Anadolu’da gittikçe genişleyen Yunan işgalinin ortaya çıkarmış olduğu birçok siyasi ve sosyal meselelerle de baş etmek zorunda kalmıştı⁵. Anadolu’nun pek çok yerinde hükümetin işgallere karşı etkili bir siyaset izleyemediği yönünde ciddi endişelerin ortaya çıktığı bu dönemde, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, dedikodu olarak addettiği bu tür söylentilere daha fazla mahal vermemek ve hükümetin bütün otoritesiyle etkin bir şekilde görevine devam ettiğini göstermek amacıyla 18 Haziran’da Valiliklere uzun bir genelge göndermişti. Ali Kemal Bey genelgede, “...*Gasibane ve gaddarane...*” olarak nitelediği işgallere karşı Osmanlı Hükümetinin siyaseten durumu muhafaza edilebilir olmasından dolayı asla harp ve darp ile karşı koyamayacağı ve bu yönüyle durumun kendi lehlerine olmasıyla birlikte Paris Barış Konferansı’na giden murahhasların vatani kurtaracaklarına olan ümidin günden güne arttığı ifade ediliyordu⁶.

Mustafa Kemal Paşa’nın azledilmesi neticesinde, Anadolu’da işgal edilen bölgeler dâhil, mevcut hükümet otoritesinin iyiden iyiye sorgulanmaya başlandığı bir dönemde Damat Ferit Paşa, Paris’ten büyük bir hayal kırıklığı içerisinde 15 Temmuz’da İstanbul’a ayakbastı ve derhal hükümette ipleri yeniden ele alacak şekilde yeni bir kabinenin teşkili için çalışmalarına başladı. Neticede saray ile yürütülen altı günlük yakın temasın akabinde 21 Temmuz’da yeni kabinesini teşkil etmiş oldu⁷.

Yeni kabine üyeleri derhal çalışmalarına başlarken, basına verilen son derece iyimser demeçler ve uygulanan sansürün de etkisiyle Paris’te ortaya çıkan durum kamuoyundan uzun bir süre saklanacaktı⁸. Ancak yeni kabinenin, özellikle İzmir’in işgali ile Anadolu’da ortaya

³ Mustafa Okur, *Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I*, Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara, 1995, s. 83.

⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C I, 13. Baskı, Meb. Yay. , İstanbul, 1973, s. 28.

⁵ *BOA., HR. SYS., 4532/26.*

⁶ Ali Kemal bir yandan valiliklere bu genelgeyi gönderirken diğer taraftan baş tercüman Ryan ile yaptığı bir görüşmede durumun ne kadar hassas olduğunu şu cümlelerle ifade edecekti: “*Millette yabancı işgale karşı direnme azmi gittikçe artmaktadır. Bunu frenlemeye çalışmak, itidal tavsiye etmek pek nankör bir iştir. Arkadaşlarım ve ben bunu yapmaya devam edeceğiz. Fakat Yunanlıların müteceviz davranışlarına set çekilmezse bana istifa etmekten başka çare kalmayacaktır.*” Ali Kemal, *Ömrüm*, İsis Yay., İstanbul, 1985, ss. 182-184.

⁷ Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 1948, s. 232, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe yeni hükümet ile ilgili olarak Londra’ya gönderdiği bir yazıda Damat Ferit’in rahatlıkla aldatılmaya meyilli olduğu vurgulanarak, yeni kabinede kalburüstü kişilerin bulunmadığı ve bir bütün olarak değerlendirildiğinde, onların kendilerinden istenilen şekilde zaman ve koşulların gerektirdiği şekilde davranmaya hazır olduklarını dile getiriliyordu. *B DFA, Vol: 1, Doc. 40.(115568),No: 1328.*

⁸ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C I, Cem Yay. , İstanbul, 1992, s. 439; Bu konuda hükümette Dahiliye Nazırı olarak görev yapan Ali Kemal’in genel durum

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

çıkaran vaziyet karşısında politika üretmede ve çözüm bulmada başarılı olamayacağı anlaşılınca, daha kurulduğu ilk gün muhalefetten kendisine karşı farklı seslerin yükselmesine engel olamayacaktı. Damat Ferit Paşa’nın İstanbul’a varmasından bir gün sonra Velihaht Abdülmecit Efendi, hükümetin takip ettiği dış politikaya ve Paris’te yürütülen diplomatik görüşmelere büyük eleştiriler içeren bir layiha yayımladı. Son dönemde Anadolu’da meydana gelen olayların neticesinde ortaya çıkan otorite boşluğunun sorumlusunun hükümet olduğunun ifade edildiği layihada Velihaht Abdülmecit Efendi, hükümeti tehdit altındaki İzmir, Edirne ve şark vilayetlerinde yaşayan halkı tatmin edecek uygun politikalar üretememek ve özellikle İzmir’in işgaline karşı etkili siyaset yapamamakla suçluyordu. Ayrıca layihada Abdülmecit, Paris’te konseye sunulan muhtıraları da eleştirerek, padişaha bütün bu meselelerin çözümü için, anayasaya uygun şekilde seçimlerin derhal yapılması, devlet işlerinde hiçbir şekilde fırkacılık yapılmayarak tecrübeli ve işinde uzman kişilere görevler verilmesini de içeren yedi maddelik çözüm önerisini sıralıyordu⁹.

Velihaht Abdülmecit Efendi’nin başta Damat Ferit olmak üzere hükümet ve onun politikaları hakkındaki görüşleri İngiliz Hükümetini de yakından ilgilendiriyordu. 8 Ağustos 1919’da elçilik tercümanlarından Ryan bu maksatla Abdülmecit’le görüşmüş ve görüşme detayları bir gün sonra Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb tarafından Londra’ya aktarılmıştı. Ryan, görüşme ile ilgili olarak Abdülmecit’le oldukça samimi ve sıcak bir görüşme gerçekleştirdiğini, kendisinden hükümetin politikası ve bu politikaya dair kendi düşüncelerini öğrenme fırsatı bulduğunu ifade ederek; Velihaht ile ilgili olarak onun Damat Ferit’ten hoşlanmadığını, halkın onu istememesine rağmen Sultanın, Damat Ferit’i iktidarda tutarak büyük bir hata işlediği kanaati taşıdığını bildiriyordu. Ryan, Abdülmecit’in dış politika ile ilgili olarak da kendisine Tanzimat Dönemi’nde olduğu gibi Türkiye’nin İngiltere’nin yanında ve ona yakın bir politika izlemesinin doğru bir yol olacağı fikrini taşıdığını da görüşlerine ilave edecekti¹⁰.

Dolayısıyla Damat Ferit Paşa’nın ülkede olmadığı dönemde yukarıda da bahsedildiği gibi iç politikada yaşanan çalkantılı gelişmelerin ülke yönetiminde ve mevcut hükümetin dışarıda ve içeride itibarının sarsılmasına yol açtığı görülmüştür. Hükümet politikalarının iç

---

hakkında görüşlerini basın ile paylaştığı mülakatı için bkz. Sabahattin Özel, Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu, *Osmanlı’dan Milli Mücadele’ye Seçilmiş Mülakatlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, ss. 94-96; Paris Barış Konferansı’na Türk aydınlarının bakış açısı ile ilgili olarak bkz. Yenal Ünal, “Paris Barış Konferansının Türk Aydını Üzerinde Yarattığı Tepkiler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Tarih ve Günce*, S. 6 (Kış/2020), ss. 171-202.

⁹ Aslında Damat Ferit’in yeni kabinesine her kesimden tepkiler yağıyordu. Sulh ve Selamet, Milli Ahrar, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Sosyal Demokrat Fırkası, Trabzon ve Havalisi Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Milli Kongre, Kürt Kulübü, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve bazı basın temsilcileriyle; Makam-ı Saltanata ve kamuoyuna Damat Ferit Kabinesi’nin gayri meşru olduğu, kabinenin iç ve dış siyaseti yönetecek kabiliyet ve yeteneğinin bulunmadığı ve kabinenin ulus haklarını savunmada gösterdiği çaresizlik ve kusurdan ötürü kesinlikle güvene layık olmadığı yönünde bir bildiri yayımlayarak yeni kabineye itimat edilmemesini istediler. Yeni kabineye tepki sadece bu kuruluşlarla sınırlı değildi. Akşin, *a.g.e.*, C I, ss. 419-439.

¹⁰ Mehmet Okur-Murat Küçükuşurlu, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele (1918-1920)*, Serander Yay., Trabzon, 2006, s. 83.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

muhalefette başarılı olarak algılanmaması İstanbul’daki İngiliz yetkilileri oldukça kaygılandıran bir durum olarak göze çarpmaktaydı¹¹. Ülkede Mondros sürecinden beri yaşanan gelişmelerin özetlenerek Londra’ya gönderildiği, Yüksek Komiserliğinin “Türkiye” başlıklı yıllık raporunda bu durum şu ifadelerle dile getirilmekteydi:

“...İstanbul’da uzak kalan Paşa’nın yokluğunun iç siyasette yarattığı olumsuzluk, barış sürecinin önünü tıkayan bir gelişme olmuştur. Paris’teki müzakereler karşılıklı fikir alışverişini takiben Türk Heyetinin onur kırıcı bir şekilde Paris’ten gönderilmesi ile son bulmuştur. Türk tarafının iddialarını dile getiren Ferit Paşa’nın sözleri ve bu sözlerin Yüksek Komiserlikten aldığı sert cevabı okuyanlar, meydana çıkan fiyaskoyu Müttefiklerin barış konusundaki isteksizliğine değil de Paşa’nın süreci idaredeki başarısızlıklarına bağladıklarından Ferit Paşa’nın ülke içerisinde önemli miktarda itibar kaybetmesi gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır...”¹²

Bu dönemde İngiliz Yüksek Komiserliğinden Londra’ya, Türk Heyeti’nin Paris’ten döndükten sonra hükümete ve onun politik duruşuna karşı ülkede nasıl bir muhalefet olduğunu öğrenmeye yönelik oldukça sıkı denilebilecek bir yazışma trafiği mevcuttu. Bu yazışmalar, bazı basın organları ve muhalif kesimin Damat Ferit Paşa hakkındaki kanaatlerinin ne olduğunu ortaya çıkarmaya yönelik telgraf ve raporlardan oluşmaktadır. Aslında Yüksek Komiserler işgalden sonra durumun nasıl bir hal almaya çalıştığını anlamak için büyük bir gayret sarf ediyorlardı. Elçilik tercümanlarından Ryan, sonradan kaleme aldığı anılarında İzmir’in işgalinin kendileri açısından da büyük bir talihsizlik olduğunu ifade ederek bu tarihten sonra Türklerin mütareke hükümlerini uygulama noktasında Müttefiklerle iş birliği yapmak istemediklerini ve bu durumun bütün işleri alt üst ettiğini dile getirecekti¹³.

1 Ağustos tarihinde Yüksek Komiser Amiral Calthorpe’den İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderilen bir yazıda, ülkede şimdiki durumda başta İngiltere olmak üzere Müttefik devletlerden umut beklemek için hala bir şeylerin var olduğunu düşünenler ile Paris Barış Konferansı’nın küçük düşürücü kararlarına karşı direnme zamanının geldiğini düşünen eşit derecede milli duygulara sahip olan iki grubun bulunduğu ifade edilerek, bu her iki grubun da sadrazamdan nefret etme noktasında birleştiklerinin altı çiziliyordu. Amiral Calthorpe yazısında, vilayetlerde daha ziyade dış politikada hükümetin ülkenin itibarını düşürdüğüne ve direnme zamanının geldiğine inanan bir grubun daha etkin olduğuna, mevcut hükümetin ise bu bölgelerde gelişmekte olan bu milli hareketle mücadele edecek güçte olmadığına vurgu yapıyordu. Amiral Calthorpe son olarak dışişlerine, “Bir kâhin olsaydım

¹¹ Bu dönemde Anadolu’ya mütareke hükümlerini uygulamak amacıyla gönderilen Albay Rawlinson’un yıllar sonra kaleme aldığı hatıratına önsöz yazan dönemin Müttefik Karadeniz Orduları Komutanı General Milne, İzmir’in işgali ve akabinde Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçmesiyle birlikte o zamana kadar başarı ile uygulanan mütareke hükümlerini uygulama sürecinin ciddi biçimde sekteye uğramaya başladığını ve bu durumla kendileri için Anadolu’da her şeyin “berbat” olduğunu ifade ederek Türklerin bu noktadan sonra mütareke hükümlerinin uygulanmasında son derece gevşek davranarak zamana oynadıklarını dile getiriyordu. Alfred Rawlinson, *Yakın Doğu Maceraları 1918-1922*, TBBD Yay., İstanbul, 2013, s. 162.

¹² Ali Satan, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920*, 2. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 33.

¹³ Sir Adrew Ryan, *Sonuncu Dragoman*, Çev. Dilek Berilgen Cenkçiler, TTK Yay., Ankara, 2015, s. 114.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

şunu derdim.” diyerek ülkedeki mevcut durum ile ilgili düşüncelerini şu şekilde Londra’ya özetliyordu: “...Milliyetçiler ya vilayetlerde yaptıkları gibi burada da bir üstünlük kuracaklar ya da bazı vilayet merkezlerinde İstanbul’a karşı teşkilatlanacaklardır”¹⁴.

İşgalin etkilerinin bu derece yakından takip edildiği ve bunun muhalefeti nasıl etkilediğinin değerlendirildiği bir toplantı da İstanbul’da İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri arasında gerçekleştirilecekti. Amiral Calthorpe’un acil kodu ile Londra’ya gönderdiği bir raporda Fransız meslektaşları ile uzun tartışmalardan sonra İstanbul’da sükûnetin sağlanması için:

1. Müttefik olarak ateşkes hükümlerinin bütünüyle uygulandığını görmek,
2. İç politikada taraf tutmayarak yasal hükümeti desteklemek,
3. Sultanı destekleyerek, sultanı devirecek her türlü hareketin karşısında olmak,
4. Mevcut durumda seçimlerin yapılmasının tehlikeli olacağı ve bunun fayda getirmeyeceği, hususlarında görüş birliğine vardıkları belirtiliyordu¹⁵.

1. Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmaya Yönelik Tahkikat Komisyonunun Oluşturulması ve Çalışmaları

Muhalefet baskısı altında Damat Ferit, yeni kabinesiyle göreve başladığında ilk iş olarak bilindiği gibi Mustafa Kemal Hareketini boğacak tedbirleri almaya çalışacaktı. Diğer taraftan Damat Ferit, Yunan Birliklerinin İzmir’de yapmış oldukları tahribatı ve katliamları dünya kamuoyuna ve Paris’te devam eden Müttefik Barış Delegasyonlarına gösterebilmek ve neticesinde bir çözüm bulmak amacıyla diplomatik hamleler yapma uğraşı içerisine girecekti¹⁶.

Gerçi bu noktada ilk diplomatik girişim Damat Ferit’in İstanbul’a ayak bastığı gün gerçekleşecekti. Sadrazamlık makamına vekâlet eden Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Paris’teki Müttefik Yüksek Konseye bir nota vererek Yunanlıların İzmir’de yaptıkları katliamları araştırmak için uluslararası bir kurul oluşturulmasını talep edecekti. Notada, konseyin Yunanlıları İzmir’e göndermekle sorumlu olduğu vurgulanarak, Yunanlıların bölgede ne tür zulümler yaptığının ortaya çıkarılması isteği dile getiriliyordu. Mustafa Sabri Efendi, bir yandan bu şekilde diplomatik bir atakla Paris’te siyasi bir ön alma uğraşı verirken, diğer yandan Aydın’ın içlerine doğru ilerleyen Yunan birliklerinin faaliyetlerini ve aşırılıklarını kontrol altına almak amacıyla Yunan Birlikleri içerisinde İngiliz subayların bulunmasına yönelik bir talebi İngiliz Yüksek Komiserliğine iletilecekti. Ancak Türk Hükümetinin bu talebini inceleyen İngiliz Savaş Bakanlığı böyle bir talebin ciddi askeri ve

¹⁴ Ryan, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁵ (Indian Office Record) *IOR-L-PS-11-156, No:1525, 23 Temmuz 1919.*

¹⁶ (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) *BOE, DH. ŞFR. , 102/42, 1 Eylül 1919.*

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

politik zorluklar içereceği düşüncesiyle reddine karar verecek ve bütün sorumluluğun Yunan askeri ve sivil yetkililerin elinde olduğunu dile getirecekti¹⁷.

18 Temmuz’da Konsey Başkanı Clemanceau, Mustafa Sabri Efendi’nin telgrafını konseye okuduğunda Lord Balfour, bu problemin Avam Kamarası’nda da gündeme geldiğini ifade ederek, Venizelos’un kendisinin bile bölgede Yunan Birliklerinin zulüm yaptıklarını kabul etmek zorunda kaldığını dile getirdi. Bu tür sorunların ileride yeniden ortaya çıkmaması için çeşitli önlemlerin alınmasının faydalı olacağını dile getiren Balfour, oluşturulacak kurulun kontrolünün sadece konferansın bünyesinde bulunması hususunu ileri sürdü. Clemanceau, bölgede gelecekte bu tür katliamların yaşanmaması için oluşturulacak heyetin yapılanları ilan etmekten başka hiçbir etkisinin olmayacağını ifade ederek, Müttefiklerin bundan sonra Türk meselesiyle ilgilenmek zorunda olduğu ve konseyin Yunanlıları İzmir’e katliam yapmaya göndermediklerinin açıkça deklere edilmesi gereğine vurgu yaptı. İtalyan Delegesi Tittoni tarafından da desteklenen Clemanceau’dan sonra tekrar söz alan Balfour, Yunan Birliklerinin zulüm yaptıklarını kabul ettiğini; ancak bunu araştırmak için özel bir kurul gönderilmesi yerine Anadolu’da bulunan Müttefik komutanların bu görevi yerine getirmesi gerektiğinde ısrar etti. Balfour, bölgeye özel bir araştırma kurulunun gönderilmesinin kurulun araştırmaları neticesinde katliamları durdurmadığı için İngiliz subaylarını suçlayacak çıkarımlar yapmasından korktuğu ve oluşturulacak Müttefiklerarası böyle bir kurulun bölgede bulunan İngiliz Komuta Kademesi arasında bir ayrılığı provoke edeceği endişesiyle karşı çıkıyordu. Neticede Balfour’un çekincelerine rağmen, Clemanceau araştırma komisyonunun oluşturulması kararlılığını dile getirdi ve aynı gün Venizelos, konseye davet edilerek karar hakkında kendisine kısa bir bilgi verildi. Venizelos, kendisine İzmir’de meydana gelen olaylar hakkında bilgi verildiğinde, konsey karşısında zor bir durumda kalmasına rağmen hiçbir itirazda bulunmadı. Kendisi de bölgeden aldığı son haberlerden olanların farkındaydı. Zaten hükümetinin bu katliamları önlemede başarısız olduğunu kabul ediyordu¹⁸. Amerikan Delegesi Henry White’ın da bölgeye bir araştırma

¹⁷ IOR-L-PS-10-789, No: 5104, 5 Temmuz 1919; İngiliz subaylarının Yunan birlikleri içerisinde görev alma talebi Amiral Calthorpe’un aktardığına göre Mustafa Sabri Efendi ve Hariciye Nazırının Yüksek Komiserliği ziyaretinde bir kez daha dile getirilecek ancak yine olumsuz cevapla karşılaşılacaktı. Ayrıca bu görüşmede Sadrazam Vekilinin, Yunan işgalinin en azından nereye kadar genişleyeceği hususunda bilgi talep etmesine rağmen kendisine bu konuda da ayrıntılı bilgi verilemeyecekti. Görüşmede, Sadrazam Vekilinin Amiral Calthorpe’ye, “Müttefiklerin Anadolu’da, Makedonya’da olduğu gibi daha fazla üzücü bir duruma sebebiyet vermemek niyetinde olduklarına inandığını...” söylemesi her şeye rağmen hükümetin bütün iyimserliği ile Paris Barış Konferansı’ndan ümitvar olduğunu gözler önüne seriyordu. IOR-L-PS-10-789, No: 3975, 10 Temmuz 1919.

¹⁸ Çağrı Erhan, *Greek Occupation of Izmir and Adjoining Territories, Report of The Inter-Allied Commission of inquiry (May-September, 1919)*, Ministry of Foreign Affairs Center For Strategic Research, Ankara, 1919, s. 26; Gerçi Venizelos işgalin ilk günlerinden beri İzmir’de yaşanan olayları araştırmak için Albay Mazarakis’i görevlendirmişti. Mazarakis bu amaçla bölgede görev yapan İngiliz subaylar ile görüşüp olaylara karışan sivil veya askeri kişilerin isimlerini istemesine rağmen İngiliz yetkililer olaylara karışmış kişileri tespit etmenin zorluğundan bahsettiler. Ayrıca İngiliz Yüksek Komiserliğinin İzmir temsilcilerinden James Morgan, Mazarakis’e görevinin içeriği ile ilgili olarak köylerde Müslümanlara saldırılarda bulunan kişilerin de araştırılma kapsamında olup olmadığını sorduğunda Mazarakis, görevinin sadece olaylara tanık olan İngiliz tanıklar

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

kurulu gönderilmesine sıcak baktığı böylesi bir ortamda¹⁹ Lord Balfour’un ikna edilmesinden altı gün sonra Müttefik Yüksek Konsey, Türk Hükümetinin talepleri doğrultusunda 21 Temmuz’da Tahkikat Komisyonunu oluşturdu. Müttefiklerarası komisyonun hangi talimatlar doğrultusunda çalışmalarında bulunacağı ve kendisinden ne gibi faaliyetler beklendiğine dair bilgiler, konseyin 25 Temmuz’da yaptığı bir toplantıda tespit edilerek derhal komisyonda görevli olan kişilere gönderildi²⁰. Buna göre komisyon 15 Mayıs gününden itibaren İzmir, Aydın ve Ayvalık’ta yapılan katliam ve zulüm haberlerinin doğru olup olmadığını araştırmak, sorumluları meydana çıkarmak ve vardığı sonuçları tavsiyeleriyle birlikte mümkün olan en kısa sürede Müttefiklerarası Yüksek Konsey’e göndermek amacıyla yetkilendirildi. Bu haber, Lord Balfour tarafından Türk Hükümetini bilgilendirmek amacıyla Amiral Calthorpe iletilti²¹.

1 Ağustos’ta Amerikalı Amiral Bristol Başkanlığı’nda İngiliz General Robert Hugh Hare, Fransız General Georges Hippolyte Bunoust ve İtalyan General Alfredo Dall’Olio’nun atanmasıyla resmi adı Tahkikat Komisyonu olan Müttefiklerarası kurul böylece oluşturulmuş oldu²². Venizelos; Yunan işgal sahası içerisinde incelemelerde bulunmak amacıyla böyle bir tahkikat heyetinin oluşturulmasına itirazda bulunmamasına rağmen, kurula bir mektup göndererek Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerikalı uzmanların yanına bir de Yunanlı üyenin ilave edilmesini istedi. Ancak Clemenceau, işgal bölgesindeki Türklerin Yunan üye önünde doğru beyanat vermelerinin güç olacağı gerekçesiyle Venizelos’un bu isteğini ilk etapta geri çevirdiyse de oy hakkı olmamak ve komisyon toplantılarına katılmamak şartıyla bir Yunanlı üyenin komisyon çalışmalarını izlemek koşuluyla heyete dâhil edilmesine müsaade edildi. Aynı imtiyaz bir Türk temsilcisine de tanındı²³.

Tahkikat Komisyonu, İstanbul’da İtalyan Büyükelçiliğinde gerçekleştirilen teşkilat toplantısından sonra derhal çalışmalarına başladı. 12 Ağustos-15 Ekim tarihleri arasında İstanbul, İzmir, Menemen, Manisa, Aydın, Nazilli, Ödemiş, Ayvalık, Gördes²⁴, Çine²⁵’de incelemelerde bulunarak Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Amerikalı, İngiliz, Fransız ve İtalyan olmak üzere toplamda 175 kişiyi dinleyen komisyon, 46 toplantı gerçekleştirdi²⁶.

arasında bir araştırmayı yürütmekle sınırlı olduğunu köylerdeki durumu araştırmakla görevlendirilmediğini dile getirecekti. *IOR-L-PS-10-789, No: 1309, 19 Temmuz 1919.*

¹⁹ Laurance Evans, *Türkiye’nin Parçalanması ve ABD Politikaları (1914-1924)*, Çev. T. Alaya - Nurer Uğurlu, Örgün Yay., İstanbul, 2003, s. 184.

²⁰ Erhan, *a.g.e.*, s. 27.

²¹ *IOR-L-PS-10-789, “Lord Balfour’dan Amiral Calthorpe’a Telgraf,” No: 5200, 29 Temmuz 1919.*

²² Aslında bu husus konseyde derinlemesine tartışılan bir mevzuuydu. Venizelos’un talepleri doğrultusunda Albay Mazarakis’in heyete katılması kararına karşı Türk Hükümetinin tepkisini çekmemek için heyete bir Türk subayın da dâhil edilmesine karar verilmişti. Ancak her iki taraftaki subayların heyetin Paris’e göndereceği sonuç raporunun hazırlanmasında herhangi bir katkılarının olmayacağı da belirtilmişti. *IOR-L-PS-10-789, No:4850.*

²³ Kayhan Sağlamer, “Anadolu’nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. IX, S. 40, Ekim, 1971, s. 7; Erhan, *a.g.e.*, s. 27.

²⁴ Sağlamer, *a.g.m.*, s. 6.

²⁵ Erhan, *a.g.e.*, s. 29.

²⁶ Necip Azakoğlu (Derleyen), *Dört Rapor*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2016, s. 20.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

Çalışmalarına ilk olarak İzmir valisini dinlemekle başlayan komisyon üyeleri, burada validen, ilk gün Konak Meydanı’nda, Hükümet Konağı’nda ve şehir merkezinde meydana gelen olaylar hakkında bilgi aldı. Tahkikat Komisyonu İzmir’de iki haftalık bir çalışmadan sonra Aydın’a geçerek incelemelere devam etti. Heyette bulunan Türk Yarbey Kadri Bey, komisyona bir mektup sunarak komisyonun sadece Aydın’da değil Nazilli ve Çine’de de incelemelerde bulunarak buradaki tanıklarla görüşmesini istedi. 10 Eylül’de Çine’ye varan heyet burada 57. Fırka Komutanı Miralay Şefik Bey’i tanık olarak, ardından da Yunan askerlerinin tecavüzüne uğrayan Türk kadınlarını ilk defa dinledi. Komisyon 11 Eylül’den itibaren Nazilli, Ödemiş, Menemen, Manisa ve Ayvalık’ta incelemelerde bulunduktan sonra, 30 Eylül’de Paris Barış Konferansı’na göndereceği raporunu hazırlamasına rağmen 15 Ekim’e kadar İstanbul’da kaldı. Komisyon İstanbul’da çalışmalarını sürdürdüğü sırada Batı Anadolu Rumları adına Aydın Mebusu Emmanuil Emmanuilidis komisyona bir muhtıra verdi. Emmanuilidis’in Müttefik devletleri etkilemek amacıyla kaleme aldığı bu ikinci muhtırada - ilki Şubat 1919 tarihinde Tevfik Paşa’nın barış konferansına sunduğu muhtıradaki iddiaları çürütmek amacıyla verilmişti - İzmir’deki olayların hakkaniyetli bir şekilde değerlendirilmesini ve şayet bölgenin Türklerde kalmasının heyetçe onaylanması durumunda İzmir’de “...Hristiyanların hiçbir zaman rahat bir şekilde yaşamayacakları...” anlamına geleceği gerçeğinin fark edilmesini talep ediyordu. Ayrıca uzun muhtırada komisyona Türk Hükümetinin ülke genelinde egemenlik haklarını koruyacak düzeyde olmadığı hatırlatılarak “...Türk Hükümetinin şu an Yunanistan’a karşı yaptığı gibi büyük bir batı devletine karşı savaşmaya devam etmesinin mümkün olmadığı...” da ifade ediliyordu²⁷.

Aydın Mebusu Emmanuilidis’in muhtırası komisyon üyeleri tarafından kayda alınıp alınmadığı bilinmese de hemen aynı sıralarda Venizelos da komisyona 22 ve 28 Eylül’de iki mektup göndererek heyetin çalışmalarını etkilemeye çalışıyordu. Belki de bu baskıdan olmuş olacak ki Tahkikat Komisyonu 30 Eylül’de İzmir’de gerçekleştirilen son toplantısında konseyin şüphe ettiği meseleler üzerine Albay Mazarakis’in görüşünü almaya karar verecekti²⁸.

Harbiye Nezareti de Tahkikat Komisyonunun çalışmalarını yakinen takip ediyordu. Komisyonda Türk tarafından gözlemci olarak bulunan Yarbey Kadri Bey, düzenli olarak Harbiye Nezaretine raporlar göndererek gelişmeler hakkında bilgi veriyordu. Ayrıca Kadri Bey, komisyonun çalışmalarının sağlıklı yürütülmesi ve memnuniyetinin sağlanması için Nezarete, alınması gereken tedbirler hakkında da bilgi veriyordu²⁹. Bu arada hükümetten İzmir Valiliğine, “Komisyona her facia ve şenaati göstermek ve Yunan işgal idaresinin bu bölgede nasıl bir musibet ve felaket yarattığını ve yaratacağını delilleriyle gözlerinin önüne

²⁷ Emanuilidis ayrıca Amerikan yönetimince Anadolu ve Ortadoğu’da halkın manda yönetimine olan eğilimini öğrenmek amacıyla gönderdiği King-Crane Komisyonu’na da bir muhtıra verecekti. Komisyonlara sunulan her iki muhtıraların tam metni için bkz. Emmanuil Emmanuilidis, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yılları*, Çev. Niko Çanakçıoğlu, Belge Yay., İstanbul, 2014, ss. 495-512.

²⁸ Emmanuilidis, *a.g.e.*, s. 30.

²⁹ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, AAM Yay., Ankara, 1999, s. 312.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

sermek ve ispat etmek için...” yoğun bir faaliyet içerisine girmesi ve komisyonu etkilemesi noktasında talimat verilmişti³⁰. Diğer taraftan hükümet, Aydın ve Denizli Valiliklerine gönderdiği bir telgrafta Teşkilat- ı Milliye ve Kongre gibi hareketlere son verilmesi, Nazilli’de çeteler tarafından dağa kaldırılan yedi Rum’un serbest bırakılması, Hristiyanlara karşı yapılabilecek herhangi bir tecavüze fırsat verilmemesi için tedbirlerin alınmasını istiyordu³¹.

İzmir Valisi İzzet Bey, Tahkikat Heyetini karşılamaya yönelik yapılan çalışmanın detayları hakkında hükümete gönderdiği raporda, İzmir merkezinde çalışmaların tamamıyla başarıya ulaştığını, eğer halk ile yapılacak mülakatlarda da aynı intibalar elde edilirse Tahkikat Komisyonu’nun Türk davası hakkında olumlu bir rapor vereceğini bildırıyordu. Bununla beraber Vali hükümete, “*Hareket-i Milliye namıyla ötede beride ortaya çıkmış olan hareketler, memleketteki idaresizliğin bir sembolü olarak kabul edileceği için...*”³² Tahkikat Heyeti üzerinde olumsuz bir etki bırakacak ve memleketin kurtarılması hususundaki çalışmalar için zararlı olacağı endişesiyle devletin genel politikası üzerinde kötü etki yapacak olan bu tür komitacılığa karşı devletçe nihayet verildiğinin Avrupa’ya gösterilmesi lazım geldiğini bildırıyordu³³.

Fransız General Bunoust tarafından 7 Ekim’de Yüksek Konsey’e sunulan, ancak 8 Kasım’a kadar konsey gündemine alınmayan raporda; 15 Mayıs’ta İzmir’in işgal edilmesiyle birlikte başlayan ve sonrasında gittikçe genişleyen Yunan askeri işgalinin neden olduğu olaylar, sebebiyet verdiği katliamlar ve zulümler çarpıcı bir şekilde dile getirilmişti³⁴.

Bu arada komisyon, çalışmalarını sürdürürken Yunan işgal sahasında durumun ne kadar tehlikeli bir hal aldığı ve bu durumun ne tür sıkıntılara neden olacağı hakkında İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Amiral Webb, İngiliz Dışişleri Müsteşar Yardımcısı Sir Eyre Crowe’ye uyarı niteliği taşıyan bir yazı gönderdi. Webb, yazısında Yunanlıların İzmir’i işgalinden beri Türkiye’de iç durumun gittikçe rahatsızlık veren bir hal aldığı, bunun her an bir ayaklanmaya dönüşebileceği uyarısını yapıyordu. Webb, ayrıca Yunan Ordularının İzmir halkını sindirmeye çalıştığı, bunun bütün bölgeyi bir yıkıntı durumuna getirdiğine de değinerek, İzmir’i kendilerinin işgal etmeleri durumunda böyle bir durum ile karşı karşıya kalınmayacağını ifade ediyordu. Webb, yazısının sonunda, “*...Amerikalılar, Türkiye hakkında ne yapmak istediklerine bir an önce karar verseler de buradaki durum bir sonuca varsa.*”³⁵ diyerek bir ümitsizlik içerisinde bölgede işlerin yavaş yavaş kontrolden çıkmaya başladığına

³⁰ Selahattin Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C. II, MEB Yay., İstanbul, 1991, s. 184; Bu amaçla Aydın ve Denizli Valiliklerine gönderilen bir yazıda Yunan zulmünü belgeleyen vesika ve fotoğrafların da ivedilikle Dahiliye Nezaretine gönderilmesi isteniyordu. *BOA, DH. ŞFR. , 102/42, 1 Eylül 1919.*

³¹ *BOA, DH. ŞFR. , 102/42, 1 Eylül 1919.*

³² M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresi’ne*, I. Kitap, TTK Yay., Ankara, 1959, s. 193; Tansel, *a.g.e.*, s. 184.

³³ Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 184.

³⁴ Erhan, *a.g.e.*, s. 31.

³⁵ Ö. Andınç Uğurlu (Ed.), *İngiliz Devlet Arşivi Gizli Belgeleri, Türkiye’nin Parçalanması ve İngiliz Politikaları (1900-1920)*, Örgün Yay. , İstanbul, 2005, s. 228.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

dikkat çekiyordu. Aynı kaygılar içerisinde Webb, Londra’ya Damat Ferit Paşa ile yaptığı bir görüşmenin detaylarını acil koduyla aktarırken de Yunan işgali vesilesiyle evlerinden göç eden Türk ahalinin durumunun Türk Hükümetini nasıl rahatsız ettiğine değiniyordu. Webb, yazısında Damat Ferit’in kendisinden İzmir bölgesinden göç eden ahalinin bölgedeki İngiliz subaylarına giderek evlerine dönmeleri karşılığında bu kişilerin güvenliklerini İngiliz subayların garanti edip etmeyeceğini sorduğunu dile getirerek, kendisinin de bu talebe karşı bölgedeki İngiliz subayların buna garanti veremeyecekleri şeklinde karşılık verdiğini bildiriyordu. Webb, Sadrazamın bu talebine yönelik olarak İngiliz Hükümetine, bölgede asayişin ve normalleşmenin sağlanması için böyle önemli bir görevde General Milne’nin talimatla yetkilendirilmesinin akıllıca bir iş olabileceğini öneriyordu³⁶.

12 Ağustos-6 Ekim tarihleri arasında bölgede yapılmış olan detaylı incelemeleri üç bölüme ayıran Bristol Komisyonu veya diğer adıyla Tahkikat Komisyonu, gerçeklerin açıklanması bölümünde İzmir’in işgalini kronolojik olarak 47 maddeden oluşan bir metinde ele almıştı. Sorumluluğun tespiti adı verilen sekiz maddelik bölümde sorumlu olanlar ve suçlu bulunanlar sıralanmıştı. Üçüncü bölümde de komisyonun değerlendirmeleri neticesinde varmış olduğu sonuçlar sıralanmıştı³⁷. Raporla ayrıca Albay Mazarakis ile yapılmış olunan yazışmalar hakkında bilgiler de bulunmaktaydı³⁸.

Raporla, Yunan Hükümeti tarafından en çok itiraz edilen husus, komiserlerin davalarını dayandırdıkları esaslar idi. Öyle ki sorumluluğun tespiti adlı bölümün ilk maddesinde Mondros Mütarekesi’nden itibaren Aydın’da bulunan Hristiyan azınlığın genel durumunun tatminkâr olduğu ve hiç de tehlike altında olmadığı vurgulanarak, işgale herhangi bir gerekçe olmadığına işaret ediliyordu. Bu tespit, Paris’te Yüksek Konsey’in Yunanistan’ın Türk topraklarına asker çıkarması kararına bir cevap olmakla birlikte, o kararı veren Müttefik Devlet Başkanlarının düştükleri hatayı da gözler önüne seriyordu. Komiserlere göre, böyle bir işgal gerek pratik gerekse ahlaki açıdan uygun değildi. Nitekim pratik açıdan bakıldığında, amaç gerçekten asayişin sağlanmasından ibaret olsa dahi işgalin Yunan halkının elde edeceği kazancı gölgede bırakacak kadar ağır mali yükümlülükler getireceği tespiti yapılmıştı. İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalinin neden mazur görülemeyeceğine bir diğer neden olarak da işgalin Wilson İlkeleri’ne aykırı olarak yapıldığı ve Aydın’da Rum nüfusun çoğunlukta olmadığına tespitinin yapılmasıydı. Suçlamaların büyük bir kısmının Yunanlılara yöneltilmiş olmasıyla beraber, komisyonun raporunda Türk makamları da suçlu bulunmuştu. Öyle ki işgalin ilk gününden itibaren bir avuç fanatik olarak nitelenen grubun, direnişe geçtiği ve bu direnişi gün geçtikçe arttırdığı vurgulanarak, mahkûmların ceza evinden kaçırılması ve silahların halka dağıtılmasından Türk makamları sorumlu tutulmuştu. Komisyon ayrıca, kısmen işgalin sonucu olan Türk Milliyetçi Hareketinin eşkıya çete reisleriyle iş birliğine gittiği ve bu reislerin çoğu zaman emirlerindeki adamları kontrol edebilecekleri otorite ve güçten yoksun oldukları izlenimini nakletmişti. Neticede raporda; Osmanlı İmparatorluğu için de Türk Hükümetinden Jandarma Kuvvetlerini Müttefik Subayların emir ve komutasında

³⁶ IOR-L-PS-10-789, No: 1705, 22 Ağustos 1919.

³⁷ Sağlamer, *a.g.m.*, s. 8.

³⁸ Erhan, *a.g.e.*, s. 35; Raporun tam metni için bkz. Azakoğlu, *a.g.e.*, ss. 17-63.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

organize edilmesini teklif ederek, asayiş sağlandıktan sonra Müttefik Güçlerin çekilmesinin uygun olacağı, belirtiliyordu. Böylece işgale karşı ortaya çıkan Türk Milliyetçi Direnişinin kendiliğinden söneceği ve merkezi hükümetin idareyi yeniden ele almasına imkân tanınacağını altı çiziliyordu³⁹.

Teklif edilen çözümler üzerinde mutabakata varıldıktan üç gün sonra komiserler İstanbul’da kapanış oturumu düzenlediler. Düzenlenen raporların bir nüshası Paris’e yollanırken komisyonda görev alan komiserler kendi hükümetlerine birer nüsha göndermeyi de uygun gördüler. Raporlar, Yunan güçlerinin haksızlığını gözler önüne seriyordu. Paris’te Müttefik güçler kendi aralarında ciddi siyasi ve politik hesapların peşinde koşarlarken, Tahkikat Komisyonu son derece uyum içerisinde ortak bir çalışma meydana getirdiler. Çalışmalar süresince komisyon üyeleri, hiçbir zaman birbirleriyle sert bir biçimde tartışarak kararların alınmasında çıkmaza saplanmadılar. Her durumda oy birliğinin olduğu kararların nihai metninde, dört Müttefik Temsilcinin de imzaları bulunmaktaydı⁴⁰.

2. Tahkikat Raporunun Paris’te Müttefikler Tarafından Ele Alınması

Paris’te Müttefik Yüksek Konsey Üyeleri 8, 10 ve 12 Kasım’da Tahkikat Komisyonunun raporunu ele aldılar⁴¹. Oturum başkanı Clemanceau raporu okuduğunda ilk etapta Yunan Başbakanı Venizelos’tan Yunan askeri birliklerinin Batı Anadolu’da karışıkları bu katliamları açıklamasını ve neden Müttefik Konseyin onayı olmadan Yunan birliklerinin İzmir sancağının dışındaki yerleri de işgale kalkıştıklarına dair bir izahat vermesi gerektiği hususunu dile getirdi. Ayrıca Clemanceau, Yunanlılara Türklerle barış meselesinin henüz çözüme kavuşturulmadığının hatırlatılmasının yerinde olacağını ifade ederek, alınan bilgiler ışığında bölgede birçok bakımdan Yunanlıların davranışlarının iğrenç olduğunun anlaşıldığını ve Türklerin de böylece bir Yunan işgalini kabul etmeyeceklerini gösterdiklerini dile getirdi. Ayrıca Clemanceau, konseyin Türk topraklarının bütünlüğüne saygı duyacağını da ifade ederek, bu şartlar altında Yunanlıların Küçük Asya’da bir fethedici gibi davranmamaları gerektiği uyarısının da yapılmasının iyi olacağına değindi⁴². İtalyan Temsilcisi Martino, İtalya’nın temel politikasının Türkiye’nin toprak bütünlüğüne saygı göstermek esasına dayandığını ifade ederek, İtalyan işgal sahasında Türk halkı ile İtalyan askerleri arasında herhangi bir çatışmanın yaşanmadığına dikkat çekti. İtalyan ve Fransız temsilcilerinin benzer düşüncelerine rağmen, İngiliz temsilcisi Sir Eyre Crowe, bölgede Yunan işgalinin gerekliliği üzerinde bir görüş beyan ederek, komisyonun; Anadolu’da Yunan işgalinin haklılığını araştırmak amacıyla değil, Yunan Ordusu tarafından yaptığı iddia edilen katliamları araştırmak amacıyla oluşturulduğuna dikkat çekti. İngiliz Temsilci konuşmasına konsey üyelerine dönerek; eğer komisyon raporunda Yunanlıların İzmir’i tahliye etmelerini isteseydi ne olurdu? Yerlerine Türk Askeri Birlikleri mi yerleştirilirdi ya da bu bölgelerde bir Müttefik

³⁹ Sağlamer, *a.g.m.*, s. 9; Uluslararası Tahkikat Heyeti’nin “*Vardığımız Neticeler*” başlıklı ve İstanbul 13 Ekim tarihini taşıyan 8 numaralı yazının tam metni için bkz. Tansel, *a.g.e.*, ss. 186-189.

⁴⁰ Sağlamer, *a.g.m.*, s. 9.

⁴¹ Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yay. , Ankara, 2004, s. 64.

⁴² Erhan, *a.g.e.*, s. 35.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

işgali mi düşünülürdü? Eğer bir Müttefik işgali mümkün değilse hiç kimse onların yerlerini alamayacağına göre konsey, daha barış antlaşması imzalanmadan Yunan askerlerinin bölgeden tahliye edilmesini gerçekten düşünür müydü, sorularını yönelterek devam etti. Sir Eyre Crowe, ayrıca bölgede Yunan askeri birliğine ihtiyaç olduğuna işaret ederek, Yunanlıların tam olarak bölgeye hâkim olamadıklarından, bu tür sıkıntıları yaşadıklarını iddia ettiklerini de sözlerine ekledi. Ardından Crowe’un; konseyin Yunanlılara bölgede daha çok sorumluluk almaları için hareket özgürlüklerinin genişletilmesi önerisini sunması, Clemanceau’nun haddinden fazla özgürlüğün büyük tehlikeler içereceğini ifade ederek karşı çıkmasına neden oldu⁴³.

Konsey üyeleri; rapor üzerinde ilk tepkilerini bu şekilde dile getirirken, işgalin gerçekleşmesi için Paris’te günlerce diplomatik temaslarını sürdüren ve sonrasında büyük bir siyasi zafer kazanan Venizelos’un tepkisinin ne şekilde olacağı merak konusuydu. Gerçi bazı talepler eşliğinde komisyonun oluşturulmasına itirazı olmamıştı. Ancak kendisinin komisyon çalışmaları boyunca meydana çıkacak tablodan çok fazla endişe duyduğu bariz bir şekilde ortadaydı. 24 Eylül 1919’da Paris’ten yardımcısına yazdığı bir mektupta; ordunun İzmir harekâtı hakkında yapılan soruşturmada çok korktuğunu, bu talihsiz olaylardan ne derece zarar gördüklerinin asla tahmin edilemediğini ifade ediyordu⁴⁴.

Gerçekten de konsey toplantısında özellikle Fransız ve İtalyan temsilciler, Venizelos’a çok yüklenmelerine rağmen Venizelos, komisyonun çalışma metotlarını eleştirerek komisyonun taraflı davrandığını ve Albay Mazarakis’in dinlenilmesini istediğini ifade ederek komisyonun ortaya çıkardığı bulguları protesto ediyordu⁴⁵. Venizelos, komisyonun kararına tepki göstermekle birlikte, 15 Kasım tarihinde komisyonun raporu hakkında Clemanceau’ya gönderdiği bir mektupta da İzmir’de Yunan işgalinin siyasal bakımdan Yunanistan lehine yeni bir durum ortaya çıkarmayacağını fakat barış konferansının vereceği son karar doğrultusunda Yunan ulusunun kendine olan haklı güvenini güçlendireceğini öne sürüyordu. Venizelos, Lloyd George’un kendisini destekleyeceği düşüncesiyle Fransız başbakanı gönderdiği bu mektupta İzmir’e Yunan askerlerinin gönderilmesinin Batı Anadolu’nun Yunanistan’a verilmesi için bir adım olduğunu ve bundan da vazgeçmek niyetinde olmadığını ima etmeye çalışıyordu. Böylelikle Venizelos, iddialarını yinlemekle birlikte Tahkikat Komisyonunun Paris’te kopardığı fırtınayı yatıştırma telaşı içerisine girmişti⁴⁶. Yine de Yunan Başbakan, Yüksek Konsey’in uzun görüşmelerden sonra kararlaştırdığı şu ihtardan kurtulamayacaktı:

“Yunan Birliklerinin İzmir ve yöresini de facto işgali sırf mevcut şartlar dolayısıyla kararlaştırılmıştır ve gelecek için yeni bir hak yaratmamaktadır. Bu, Paris Konferansı’nın

⁴³ Erhan, *a.g.e.*, ss. 35-36; Amerikan temsilcisi, rapordaki ifadelerin Venizelos yönetiminin ağır ve yıpratıcı bir şekilde suçlanmasına katkı sağlamaktan başka bir işe yaramayacağı görüşünü dile getiriyordu. Sağlamer, *a.g.e.*, s. 10.

⁴⁴ Venizelos’un Hatıraları ve Gizli Mektupları, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 7, Ocak, 1974, s. 13.

⁴⁵ Erhan, *a.g.e.*, s. 36.

⁴⁶ Michael Llewellyn Smith, Çev. Halim İnal, *Yunan Düşü*, Ayraç Yay., Ankara, 2002, s. 170.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

*Doğu sorununun yarattığı çeşitli problemleri çözme yetkisini hiçbir şekilde kısıtlamayan geçici bir tedbirden ibarettir.*⁴⁷

Venizelos, konseyin vermiş olduğu “İşgalin geçici” olduğu kararına karşı Clemanceau ile sürdürdüğü mektup diplomasisinden bir sonuç alamayınca, İngiltere’nin Paris’teki Murahhası Sir Eyre Crowe’a itirazını dile getirerek; Lloyd George, Clemanceau ve Wilson’un huzurunda İzmir’in işgaline karar verildiğinde işgalin geçici olduğuna dair kendisine bir şey söylenmediğini, bunun ancak işgal gerçekleşikten sonra dillendirilmeye başlandığını ifade edecek ve buna kanıt olarak da Lloyd George’u gösterecekti⁴⁸.

Tahkikat Komisyonu’nun raporu, ilerleyen günlerde Müttefik devletlerin parlamentolarında da gündeme gelecek şekilde uluslararası siyaseti meşgul edecekti. Ancak İngiliz Başbakan Lloyd George gerek İngiliz avam kamarasında ve gerekse Paris’teki konsey toplantılarında sürdürdüğü yoğun kulis çalışmaları neticesinde oturumlardaki tutanaklar dâhil, Tahkikat Komisyonu’nun belgelerinin ve sonuç bildirgelerinin kamuoyu ile paylaşılmamasını sağlayacaktı. Öyle ki İngiliz Parlamentosunda rapor hakkında birçok soru önergesi verildiği halde Lloyd George ve sözcüleri Yunanistan’ın komisyonda üye bulundurmadığından raporun adil olmadığını ileri süreceklerdi⁴⁹. Bu durum sonraki süreçte, Paris başta olmak üzere, Müttefik ülkelerin başkentlerinde Türk Barışı üzerinde yürütülecek müzakerelerde Yunan diplomatlarının elini kuvvetlendiren bir hamle olarak algılanacaksa da⁵⁰ Yunanistan’ın haklılığına büyük gölge düşürecek ve işgal boyunca birçok diplomat ve askeri uzman Venizelos’a “İzmir’e çıkarma yaparak kendisini ve ülkesini yıkıma uğratmış olduğu” gerçeğini söyleme imkânı bulacaktı⁵¹.

Başkan sıfatıyla Amiral Bristol, komisyon çalışmalarının tamamen tarafsız ve adil bir şekilde yerine getirildiğini ifade ederek, raporun yayımlanmamasına şu şekilde tepki göstermiştir:

“Tahkikat, mümkün olan en büyük dürüstlikle yürütülmüştür ve ileri sürülen deliller tüm üyelerin oy birliği ile mutabık kaldıkları delillerdir. Bundan daha dürüst ve dört başı mamur bir tahkikat tasavvur edemem. Bay Lloyd George’un raporu yayımlamamak için

⁴⁷ Sağlamer, a.g.m., s. 10.

⁴⁸ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C II, İş Bankası Yay., Ankara, 1998, s. 244.

⁴⁹ Sonradan bu dönemle ilgili anılarını kaleme alan David Lloyd George, Yunanistan’ın Batı Anadolu’yu işgali başta olmak üzere işgalin aldığı şekil ve bölgede Yunan yenilgisinin nedenleri üzerine oldukça çarpıcı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Resul Yavuz (Hazırlayan), *David Lloyd George’un Hatıralarında Sevr ve Lozan’a Giden Süreç*, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2020, ss. 163-200, 265-272.

⁵⁰ Sağlamer, a.g.m., s. 10.

⁵¹ Andrew Dalby, *Eleftherios Venizelos 1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası*, Çev. Dinçer Demirkent, Akılçelen Kitaplar Yay., Ankara, 2014, S.131.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

bahaneler uydurması basiretsizliktir. Ve davranışı gerçeklerin aydınlanmasını arzulamamasının sonucudur”⁵².

3. Tahkikat Komisyonu Çalışmalarının Yankıları

Paris’teki bütün önlemlere rağmen komisyonun raporunun içeriği hakkında Avrupa basınına bazı sızdırmalar olmuştu. Bazı İtalyan gazeteleri, rapor hakkında okuyucularına bilgiler aktarırken; Fransız Le Martin gazetesi, rapora rağmen Yüksek Konseyin Yunan işgalinin bölgede kalmasına karar vermiş olduğunu dile getiriyordu. Ayrıca gazete yorumunda, bunun Türk Ulusal Hareketi’nin genişlemesine önemli şekilde katkı sağlayacağına değinerek; ancak Yunan Ordusu’nun çekilmesinin Küçük Asya’da Hristiyan halka karşı bazı misillemeleri de beraberinde getireceği endişesinin çeşitli çevrelerde var olduğunu dile getiriyordu. Gazete yorumunda ayrıca salt maddi açıdan Yunan işgalinin yerine başka bir devlet askerinin yerleştirilmesi de söz konusu olamayacağına göre, o halde Yunanistan’a verilen görevin süresi uzatılmalı; fakat bu yörenin siyaseten Yunan Hükümetine verildiği anlamına gelmeyeceği kendilerine açıkça belirtilmeliydi⁵³.

Rapor üzerinde Türk basını da Avrupa basınından iktibas ettiği haberlerle çeşitli yorumlarda bulunmuş ve okuyucularına konseyin işgal hakkında vermiş olduğu kararlar ilgili bilgiler paylaşmıştır. Ahmet Emin anılarında; bir arkadaşı vasıtasıyla Paris’te yayım yapan L’Eclair gazetesinin yayımlamış olduğu raporun bir suretini ele geçirdiğini ve hemen tercüme edip, 13 Ekim tarihli Vakit gazetesinde neşrettiğini ifade ederek raporun basında yayımlandığı günlerde hükümet değişikliği ile aynı döneme denk gelmesinden dolayı oluşan olumlu havadan milletin bayram ettiğini dile getirmektedir⁵⁴. Lakin sonraki günlerde raporun konsey tarafından resmi olarak yayımlanmaması, bu olumlu havayı değiştirmiş ve Türk kamuoyunda Müttefik güçlere tepkiye dönüşmüştü. İkdam gazetesi 17 Kasım tarihli sayısında; konseyin vermiş olduğu “yayımlanmaması” kararının Türk halkında yaratmış olduğu yeise değinirken, bir gün sonra yayımlanan Yenigün gazetesi, Avrupa basınında da yer alan -eğer Yunan Kuvvetleri çekilirse bunun Anadolu’daki Hristiyanlara misilleme yapılacağı- şeklindeki yorumlara yer verilmesine, “Türklerin mahiyeti asliyelerinin Avrupaca tanınmış ve bilinmiş olmamasından kaynaklandığı...” yorumunu yapıyordu⁵⁵.

Osmanlı yönetimi, komisyonun çalışmalarını yakından takip etmekle birlikte ortaya çıkacak rapordan ümit var görünüyordu. Bu durum Paris’teki Müttefiklerin kendi aralarındaki haberleşmeye de yansımıştı. İtalyan Dışişleri Bakanı Titonni, Başbakanı Nitti’ye

⁵² Sağlamer, *a.g.m.*, s. 10; Ayrıca Milli Mücadele döneminde Amiral Bristol’un çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol’un Rolü (1919-1927)*, TTK Yay., Ankara, 2016.

⁵³ İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, TTK Yay., Ankara, 1989, ss. 49-50.

⁵⁴ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yay., İstanbul, 1997, s. 454.

⁵⁵ Öztoprak, *a.g.e.*, s. 50.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

yazdığı bir mektupta; komisyonun çalışmalarının Paris’te çok yakından takip edildiği ve Türklerin tepkilerinin ilk etapta olumlu olduğunu belirtmişti⁵⁶.

Tahkikat Komisyonu’nun çalışmalarına devam ettiği sıralarda Morning Post gazetesine bir mülakat veren ve muhabirin, mülakat sırasında büyük bir üzüntü içerisinde olduğu her halinden belli oluyordu, dediği Padişah Vahdettin’in komisyonun çalışmalarından ümitli olduğunu ima eder şekilde Batı Anadolu’da Yunan işgali ile ilgili olarak, “...Yunanistan’ın Anadolu’ya ayak basmasına gerçek bir neden olmadığı gibi, bu durum adalet fikriyle de bağdaşmamaktadır. Elbette gerçeklerin ortaya çıktığı bir gün gelecektir. Fakat gerçeklerin anlaşılmasında üzülen çok geç kalınmış olacaktır. Biliyorum şimdi birçok etkiyle karşı karşıyayız. Fakat hem suçlu hem de masumlar için bir adalet olduğundan eminim. Yüzde seksen dokuzu Müslüman olan bir ülke niçin Yunanlılara terk edilsin?” diyordu. Muhabirin, ülkenin geleceği hakkında bir çözüm düşünüyor musunuz, sorusuna Vahdettin, şimdiki halde adeta ayda yaşıyormuş gibi ülkenin dışarı ile haberleşmesinin çok az olduğunu ifade ederek Paris’ten gelen sınırlı haberlerden başka bir şey bilmediğini de sözlerine ekleyecekti. Paris’te diplomasi koridorlarında yürütülen müzakerelere de değinen Vahdettin “Paris’te Mösyo Venizelos tarafından büyülenmiş birçok kimsenin olduğuna bütün kuvvetimle inanıyorum.” diyerek, buna karşı İngiltere’nin adaletinden emin olduğunu; eğer İngiltere, bugün Yunanistan’a, dur, derse onların da durmaya mecbur olacağını dile getirecekti⁵⁷. Benzer şekilde İzmir’de yaşanan olaylardan çok muzdarip olan Damat Ferit Paşa da 26 Eylül’de Tarik gazetesine verdiği bir mülakatta, İzmir yöresinde çetelerin ve Yunan işgalinin neden olduğu kargaşanın Tahkikat Heyeti’nin işe başlamasıyla hızla düzeleceğine inandığını ifade edecekti⁵⁸.

Osmanlı Hükümeti, raporun akıbetinin Paris’te ne şekilde olacağı hakkında birçok kaynaktan bilgi edinmeye çalışmıştı. Harbiye Nezareti raporun bir suretinin Jurnal gazetesinde Yunanlılara verileceğinin haberinin çıkması üzerine, Hariciye Nezaretinden bu raporun bir suretinin de Osmanlı Hükümetine verilmesinin sağlanması için girişimlerde bulunulmasını istemişti. Buna mukabil Hariciyeden Harbiye Nezaretine gelen cevapta 26 Ekim 1919 tarihinde İtilaf Devletleri’ne bu amaçla başvurulduğu; ancak böyle bir tasarrufunun bulunmadığı cevabının alındığını bildirilmişti⁵⁹. Ancak buna rağmen Osmanlı Hükümeti; Müttefik Yüksek Konseyi’nden sızan bilgilere dayalı olarak Yunan işgalinin bölgede kalmaya devam etmesi kararını, 1 Ocak 1920 tarihinde İtilaf Devletleri’nin İstanbul’daki temsilcilerine bir nota vererek protesto etmiştir. Notada; Tahkikat Komisyonunun verdiği tepkiler neticesinde Batı Anadolu’da Yunan Askeri Birlikleri tarafından Türk halkına yapılan mezalimin ortaya çıkarılmasına rağmen Yunan işgalinin

⁵⁶Fabio L Grassi, *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, çev. Sadriye Güneş, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 121.

⁵⁷Mülakatın tam metni için bkz. Özel-Hacıbrahimoglu, *a.g.e.*, ss. 25-29.

⁵⁸ Aynı mülakatta muhabirin, şu anda Türkiye’nin Avrupa karşısında durumu nasıldır, sorusuna Damat Ferit Paşa; mütarekenin ilk dönemlerinden daha iyi olduğunu, bazı Avrupa çevrelerinde Türkiye hakkında iyi kanaatlerin oluşmaya başladığını dile getirmişti. Mülakatın tam metni için bkz. Özel-Hacıbrahimoglu, *a.g.e.*, s. 109.

⁵⁹ Turan, *a.g.e.*, 316.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

bölgede hala devam etmesine Müttefik Konsey’in karar vermesinin Türk halkında hayal kırıklığına sebebiyet verdiği ifade ediliyordu. Ayrıca bölge halkının Yunan zulmünden bir an evvel kurtarılması, İtilaf Devletleri tarafından ilan edilen insanîyet ve adalet namına bir kez daha isteniyordu⁶⁰.

Her ne kadar rapor; konsey tarafından pek ciddiye alınıp, Yunan işgaline yaptırım mahiyetinde birtakım tedbirlerin alınmasına imkân vermediyse de Avrupa ve Dünya kamuoyunda Türkiye aleyhine dönen olumsuz propagandanın az da olsa önünün alınabilmesine katkı sağlayarak işgale karşı direniş kararı alan Türk Millî Hareketinin haklılığının ilk defa uluslararası bir komisyon tarafından dile getirilmesine vesile olmuştu. Bu yönüyle rapor Türk Millî Mücadelesi için tarihi bir önem taşıyacaktı⁶¹.

Sonuç

Paris Barış Konferansı’nda sunduğu Türk barış tezinden beklediğini alamamış şekilde İstanbul’a dönen Damat Ferit Paşa, İzmir’in işgalinin yarattığı şok ve hemen arkasından Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçmesiyle başlayan ve gün geçtikçe tırmanarak Anadolu’da bir direniş sebebiyet verecek gelişmeleri tetikleyen oldukça yoğun bir gündemle meşgul olmuştu. Hükümet bu süre zarfında bazı diplomatik girişimlerle Yunan işgalinin haksızlığını uluslararası düzeyde dillendirirken iç politikada da Mustafa Kemal Hareketi’ni Anadolu’ya yayılmadan boğmanın uğraşı içerisindeydi. Ancak 1919 yılının sonbahar aylarına gelindiğinde hükümet, ne Yunan işgalini denemeye çalıştığı diplomatik girişimlerle durdurabilmiş ne de Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu’da vücut bulan Milli Direniş Hareketini bastırabilmişti. Ancak Damat Ferit Hükümeti Müttefik Komiserler nezdinde yürüttüğü çalışmalarla İzmir’de Yunan işgalinin araştırılması için uluslararası bir komisyonun kurulmasını başarabilmişti.

Amiral Bristol başkanlığında oluşturulan Tahkikat Komisyonu İzmir ve çevresinde genişlemekte olan Yunan işgalinin bölgede yaratmış olduğu etkileri araştırması ve bunu bir rapor ile Paris Barış Konferansı’na sunması, işgal ile demoralize olmuş Türk kamuoyunu heyecanlandırmıştı. Öyle ki komisyon raporunun görüşüldüğü Paris’teki Müttefik toplantısında Yunan işgaline karşı dile getirilen hususlar ve işgalin geçici olduğu yolundaki ifadeler, hem Türk Hükümetinde hem de Türk kamuoyunda Paris’te işgalin sonlandırılması yolunda kesin bir kararın çıkacağına dair umuda sevk etmiştir. Ancak daha sonra İngiltere’nin bu rapordaki ifadelerle rağmen açıkça Yunan işgalinin devamına yönelik bir tavır sergilemesi mevcut Türk Hükümetinin umutlarının kırılmasına sebebiyet verdi. Bu, aynı zamanda Batı Anadolu’da Yunan işgalinin devam edeceğine yönelik açık bir destekti.

Fakat Amiral Bristol başkanlığındaki Müttefik Tahkikat Komisyonu’nun Batı Anadolu’daki çalışmaları ve ortaya konulan rapor, Yunan işgalinin sonlandırılmasına yönelik

⁶⁰ Turan, *a.g.e.*, s. 318.

⁶¹ Ayışığı, *a.g.e.*, s. 64; Ali Türkgeldi komisyonun raporu ile ilgili olarak raporun Türkiye’de yeni ümitler uyandırmasına rağmen müspet bir netice vermediğini ifade ederek, bu teşebbüsten bir netice elde edilememesinin, Türk hukukunun diplomasi yoluyla değil, kuvvetle müdafaa edileceğine artık tereddüt bırakmadığını dile getirmektedir. Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 119.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

kapıyı aralamasa da o sıralarda yine Paris’te konuşulan Yunan işgalinin sınırlandırılmasına yönelik çalışmalara etki etmiştir. Nitekim bu çalışmalar da Batı Anadolu’da General Milne Hattı’nın oluşturulmasına neden olmuştur.

Müttefik Konsey, 16 Temmuz’da İngiltere’nin ara buluculuğunda imzalanan Anadolu toprakları üzerinde işgal sınırlarına dayalı bir İtalyan-Yunan Antlaşmasından iki gün sonra bu kez Yunan birlikleri ile Türk birlikleri arasında münasip bir sınırın tesisi için General Milne’ye talimat gönderme kararı aldı. Bu karar 3 Ağustos’ta Damat Ferit Paşa Hükümetine de bildirildi.

Alınan karar doğrultusunda, Müttefik askeri uzmanları sahada yaptıkları çalışmalar neticesinde “*General Milne Hattı*” olarak geçecek olan sınır hattını oluşturup, her iki tarafın askeri birliklerine bu sınır hattını aşmamasının istenmesi kararlaştırıldı. Ancak yürütülen bütün bu çalışmalar, Müttefik Askeri ve Siyasi Diplomatları tarafından Batı Anadolu’da gittikçe karmaşık bir hal alan Yunan işgalinin bu topraklarda Türk barışının sakin ve sükûnetle çözümüne olumlu hiçbir katkı yapmayacağı gerçeğini kısa zamanda her iki tarafa da gösterecekti.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

İngiltere Milli Arşivi

IOR-L-PS-11-156, No:1525.

IOR-L-PS-10-789, No: 5104.

Başkanlık Osmanlı Arşivi

BOA., DH. ŞFR. , 102/42.

BOA., HR.SYS., 4532/26.

B. Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

B DFA, Vol: 1, Doc. 40.(115568),No: 1328.

C. Süreli Yayınlar

Hayat Tarih Mecmuası

D. Telif Eserler/Kitap ve Makaleler

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C. I, Cem Yay., İstanbul, 1992.

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C. II, İş Bankası Yay., Ankara, 1998.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. I, 13. Baskı, MEB. Yay., İstanbul, 1973.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

AYIŞIĞI, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yay., Ankara, 2004.

AZAKOĞLU, Necip (Derleyen), *Dört Rapor*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2016.

DALBY, Andrew, *Eleftherios Venizelos 1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası*, Çev. Dinçer Demirkent, Akılçelen Kitaplar Yay., Ankara, 2014.

EMMANUILIDIS, Emmanuil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yılları*, Çev. Niko Çanakçıoğlu, Belge Yay., İstanbul, 2014.

ERHAN, Çağrı, *Greek Occupation of Izmir and Adjoining Territories, Report of The Inter-Allied Commission of inquiry (May-September, 1919)*, Ministry of Foreign Affairs Center For Strategic Research, Ankara, 1919.

EVANS, Laurance, *Türkiye’nin Parçalanması ve ABD Politikaları (1914-1924)*, Çev. T Alaya - Nurer Uğurlu, Örgün Yay., İstanbul, 2003.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresi’ne*, I. Kitap, TTK Yay., Ankara, 1959.

GRASSI, Fabio L., *Türk- İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, Çev. Sadriye Güneş, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.

KEMAL, Ali, *Ömrüm*, ISIS Yay., İstanbul, 1985.

KÖSE, İsmail, *Türk- Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol’un Rolü (1919-1927)*, TTK Yay., Ankara, 2016.

OKUR, Mustafa, *Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995.

ÖZEL, Sabahattin- HACİİBRAHİMOĞLU, Işıl Çakan, *Osmanlı’dan Milli Mücadele’ye Seçilmiş Mülakatlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010.

OKUR, Mehmet – KÜÇÜKUĞURLU, Murat, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele (1918-1920)*, Serander Yay., Trabzon, 2006.

ÖZTOPRAK, İzzet, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, TTK Yay., Ankara, 1989.

RAWLINSON, Alfred, *Yakın Doğu Maceraları 1918-1922*, TBBD Yay., İstanbul, 2013.

RYAN, Sir Adrew, *Sonuncu Dragoman*, Çev. Dilek Berilgen Cenkçiler, TTK Yay., Ankara, 2015.

SAĞLAMER, Kayhan, “Anadolu’nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. IX, S. 40, Ekim, 1971.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Yunan İşgalinin Etkilerini Araştırmak için Kurulan Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 70-88.

SATAN, Ali, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920*, 2. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010.

SMITH, Michael Llewellyn, *Yunan Düşü*, Çev. Halim İnal, Ayraç Yay., Ankara, 2002.

SONYEL, Salahi R., *Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşının Perde Arkası (1918-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

TANSEL, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C. II, MEB Yay., İstanbul, 1991.

TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, AAM Yay., Ankara, 1999.

TÜRKGELDİ, Ali, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 1948.

UĞURLU, Ö. Andınc (Ed.), *İngiliz Devlet Arşivi Gizli Belgeleri, Türkiye’nin Parçalanması ve İngiliz Politikaları (1900-1920)*, Örgün Yay., İstanbul, 2005.

ÜNAL, Yenal, “Paris Barış Konferansının Türk Aydını Üzerinde Yarattığı Tepkiler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Tarih ve Günce*, S. 6 (Kış/2020), ss. 171-202.

YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş Yay., İstanbul, 1997.

YAVUZ, Resul (Hazırlayan), *David Lloyd George’un Hatıralarında Sevr ve Lozan’a Giden Süreç*, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2020.